

A vörös és a fehér szamár, avagy a határzónák intenzivitása

Tolnai Ottóval beszélget Virág Zoltán

A Magyar Irodalmi Díj átadási ceremóniáján elmondott, nyomtatásban is megjelent és olvasható beszéded (Nem galamb), amely egyszerre több különböző mű körvonalait őrzí, olyan ünnepelt alkotó invenciózus megnyilatkozása volt, aki nem a kisebbségi sors bús pecsétjével a homlokán óhajtotta megköszönni a kitüntetető figyelmet és elismerést.

Komoly kérdés ez számomra, ugyanis a Móra Kollégium e terméről, összetéveszthetetlen hangulatáról eszembe kell, hogy jusson, tulajdonképpen itt alakítottam ki, valahogy éppen itt kezdtem el élni ezzel a beszédformával, amely majd a *Disznózsír*hoz, annak relatív eredményeihez vezet, nem túlzok, s nem azért mondom, mert most ismét meghívott vendég vagyok, hanem mert valóban itt mondtam az első hosszú, élő szövegeket, nagy monológokat, itt adtam elő irodalmi áriáimat, itt estek meg az első hasonló jellegű, parttalan, a kérdésekhez bizony csak nagyon lazán kapcsolódó, terjedelmes interjúk. Kötődöm ehhez az épülethez, igazgatói irodájához (az ott látható könyvekhez, képekhez), konyhájához (ahol mindenkinek megvolt a maga kisedszkája), vendégszobáihoz, ahol Mészöly és Hrabal, illetve hát az egész új magyar irodalom otthonos volt. Révült megnyilatkozásaimra, ahogy mondtam, élő szövegeimre most kicsit elérzékenyülve gondolok vissza, s tényleg nem tudnám megmondani, hány éve kezdtem, hányszor voltam, beszélgettem itt. Talán az otthoni kínos, fojtogató kötődések, pitiáner ügyek alól való felszabadulás, a kedves barátok – Ilia Mihály, Baka István, Darvasi László, Szajbély Mihály, Mikola Gyöngyi, Szilasi László, Balogh József, Pozsik László, Perovics Zoltán, Orcsik Roland stb. – jelenléte oldhatta meg ennyire a nyelvemet, nem tudom. Emlékszem, sokszor utaltam itt Kosztolányi *Virágnézet* című kis írására, és tegnap Kecskeméten, ahol hasonló beszélgetésen vettem volt részt, kaptam egy kötetet Pintér Lajostól, és annak a címe juttatta eszembe e szereplések állandó, szolid alapját, ugyanis így szól: *Virágnézetünk alapjai*, még akkor is, illetve éppen akkor, hiszen Pintér Lajos barátom csongrádi, talán ott a legszebb a Tisza-part, de hát itt is jól érzem a víz-szagot, a Tisza szagát, ha a virág, amelyről legtöbbször szó esett, éppen: a tiszavirág volt...

A díjátadáson felolvasott kis szöveggel nem volt a szándékom valamiféle gesztust csinálni. Számomra valóban komoly problémát jelentett az *Akadémián* egy ilyen díjat megköszönni, vajon mit mondjon az ember ott, Arany János szobájához, s ahhoz a zöldlámpás asztalhoz közel, ahol Bartók ült volt egykor fonográfja mellett, s noha tényleg nem említődött benne a vidéki író, valami

módon mégis hangsúlyossá vált, szerettem volna, ha azzá válik, a vidék jelenléte. Berlinben írtam e Pesten felolvasandó szöveget, ám minden betűjével otthoni dolgokhoz hurkolódik, egy otthoni, bácskai-délvidéki (a dél, tudod, nálam az Adriáig ér) lény megváltásáról, angyallá tünéséről-tollasodásáról beszél...

Mikor példának okáért a szabadkai rezgőnyakúakról tettem benne említést, a közönség talán megérezte, ha másról nem, hát az én felettébb fokozott rezgésről, hogy immár a szegedi rezgőnyakú galambok után, általam, illetve a kis szöveg hőse által, a szabadkai rezgőnyakúak is nevezetessé lettek. Egy pillanatra belebennhettek az Akadémiára. Magamat ugyanis újabban (ami azt jelenti, Újvidék után) szeretem szabadkai rezgőnyakúnak nevezni, mivel nagyon rezgő lény, azaz én is, már-már egy az egyben (ugyanis az a galambos történet nem kitálat, valóban megtörtént, igaz) ilyen rezgőnyakú galamb vagyok. Egy szép állat annyira rezegteti hátracsapott fejét, valamiért olyannyira érzékeny lesz, annyira transzba esik önnön szépségétől, avagy az egekbe való indulás izgalmától, örömétől, hogy a hátára esik. Egy hátára esett állatnál pedig csak a dolgát végző állat a védtelenebb, megvertebb... A szabadkai fellumpen galambászokban (lám, a filatelisták után ők következnek, ők vannak soron, mivel az én világom a hasonló éhenkórászokról szól), a szabadkai rezgőnyakú galambokban megtaláltam valamit. Megboldogult bátyám fia (aki bátyám és szüleim helyett jelen lehetett a díjátadáson) ismert galambász, a Szerbiai Galambászok Szövetségének titkára, aki, különös mód, előtte a harci kutyák megszállott edzője, bírója volt. Tehát az ördögöktől érkezett az angyalokhoz. Amikor Magyarországon az egyik kereskedelmi tévécsatorna magazinműsorában először mutattak be egy kutyaviadalt, az az ő kishomoki tanyáján történt események szegmentuma volt, amiről viszont az édesanyja nem tudott semmit, ő is az adás nézése közben sikított fel, amikor fölismerte a helyszínt. Én is csak később értesültem a dologról, persze tudtam, tele a háza ezzel a veszedelmes kutyákkal, vastag láncokra kötött ördögökkel, senki sem mert közelükbe menni rajta kívül. Mesélte, egyszer valami okból be kellett másznia a kutyaólbá, és amikor a fenekébe kapott a kutya, megmeredt, gondolván, itt a vég, jóllehet, ő aztán tényleg kitűnően tudott bánni e kutyákkal, az ország egyik legjobb-leggyengédebb, s ugyanakkor legkönyörtelenebb edzője volt, aki a háború alatti nagy, titkos versenyekre is készített volt fel kutyákat.... Angyali lény – állatorvosnak tanult Pesten, a Rottenbiller utcában, most pedig éppen az irodalmat kellene befejeznie Újvidéken –, aki maga észre sem vette az ördögöktől az angyalokra való átváltást... Ám a kis szövegben szereplő hős, akinek angyallá válásáról szóltam, mégsem ő, hanem egy másik, semmivel sem kevésbé színes egyéniségű rokonom, akiről már vannak kész szövegeim, csak még nem kezdtem el közölni őket...

A bátyám Németországban dolgozott vendégmunkásként (a Vietnámban megsérült tankokat reparálta, majd óceánjárókat hegesztett, hogy végül a Mercedesek ajtóit centrírozza a futószalagon), s hazatérve, mint általában a vendégmunkások, ő is nagy házat kezdett építeni. A kint, Németben látott háztípust koppintották le, pontosan olyanokat akartak csinálni ők is itt, Bácskában, mint a munkaadóik házai voltak ott, északon, de aztán hirtelen elkezdett fogyni a pénzük, s így csak minden másodikat tudták befejezni, sőt az emelet, emeleték még a befejezetteknel is beépítetlenek maradtak. Azért tudom ezt, mert egyfajta fölmérést készítettünk, amikor elhatároztuk, elmegyünk Újvidékről, s netán szülővárosomban, Magyarokánzsán fogunk letelepedni. Sorba jártuk ezeket az eladó házakat, amelyeket, láttuk, egyet sem laktak be, egytől egyig valami katasztrófáról tudósítottak, egytől-egyig

nagyobbhoz, hogy úgy mondjam, Nagy-Jugoszláviához lettek méretezve, a hirtelen utána jövő gazdasági válság, a háborúk nem lettek bekalkulálva. Lentről, az előszobából próbálták fűteni őket, az erdőben gyűjtött tuskókkal, valami réműletes dobkályhával, amelynek a tűz minden tíz percben megemelte a tetejét, úgy tűnt, fölrobbant, s mi, akárha semmi sem történt volna, ültünk, mosolyogva a nagy füstben, alig vártuk, hogy lelécelhessünk, nem hogy még meg is vegyük a házat. Szóval a bátyám is egy ilyen nagy házat épített, ám az ő fiának kapóra jöttek ezek a befejezetlen terek, ugyanis közben annyi harci kutyája gyűlt össze, hogy a fiatalokat fönn kellett tartania a padláson. Ilyet még nem látott a világ, fönn tele a ház ilyen iszonyatos, szörnyű képű, fejű kutyákkal... Hogy aztán pedig, egyik napról a másikra, túladjon rajtuk, felszámolja borzalmas telepét, szegény anyja is biztosan sokat dolgozott azon, hogy e váltás megtörténjen, hogy a felső terek immár hófehér, rezgő lényekkel telítődjenek, hogy a nagy ház immár vérfagyasztó hangok után anyagi bűgástól visszhangozzon. Tehát hozzá kötődnek az én harci kutyákat és a galambászatot illető ismereteim, ezért tudtam a magok neveivel költészetet csinálni, hiszen tíz-húsz fajta gyönyörű maggal eteti őket, a repülés előtt ráadásul mindig fokozza, tehát akkor már fénymagok s más egyéb különlegességek is sorra kerülnek. Másrészt ugye ott az utalás a bácskai disznóvágásokra is... Egyedül a mestereimről, az íróársaimról nem érkeztem beszélni abban a kis szövegben. Mennyire örülnék most, ha Koncz Istvánt, Domonkos Istvánt, Ladik Katalint és Brasnyó Istvánt is megemlíthettem volna, ha velük oszthatom meg örömöm, hiszen ők nagyobb díjakat is megérdemelték volna, hogy most az idősebb nemzedék tagjairól ne is beszéljünk. Mostanában erről már a *Disznósírban* is tettem említést, nagyon szeretem, újraolvastam Berlinben Sinkó Ervintől az *Egy regény regényét* meg Majtényi Mihálytól a *Bige Jóska házasságát*, de Gál írásait és Fehér Ferenc költészetét is. Gyakran mondogatom mostanában, jöllehet egy más világérés koordinátaiban, Bacon és Dado képei borzalmainak ígézetében, egy-egy sorát:

*Úgy hordom itt már napok óta a tájat,
Mint bensejét a fölhasított állat...*

Vagy két még aktuálisabb, ijesztően aktuális, számomra egyelőre még felfoghatatlan, 75-ben írt sorát például (Szumátra szerepéről Crnjanski költészetében, Veljačić filozófiájában szintén beszéltem a *Disznósírban*, most nem kell kitérnem költészetünknek, filozófiánknak erre az abszolút tiszta, egzotikus és ezoterikus pontjára, ahonnan részben az én kékségem, azúrom is vétetett minden bizonnal):

*Napláng kormozta sziget
Sárba vert Szumátra...*

Ilyen értelemben némileg adós maradtam az *Akadémián*, olykor ezt így érzem. Mindezek ellenére mégis úgy gondolom, a kérdésedben említett bús pecsétet illető megfigyelésed pontosnak mondható.

A *Költő disznósírból című kötet felépítésével, műfaji meghatározhatóságával kapcsolatos észrevételek között az interjújelleg áttételességére talán kevesebb figyelem fordítódott. A rádiós beszélgetés alaphelyzetével ugyanis finoman rájátszol egykori rádióműsoraid bensőséges világára – ezt a nyolcvanas évek szorgalmas műsorfigye-*

lőjeként merem állítani –, ám a szöveg átírásával, tehát a végeredménnyel nemcsak visszaállítottad ezeknek a műsoroknak a meghítt hangulatát, hanem az előbb is érintett különleges kulturális közegekbe, ismeretlen értéktartományokba való kalauzolásal mintegy újraértelmezted a szerző, hallgató, olvasó szokványos viszonyrendszerét.

Az újvidéki rádióhoz nekem szintén nosztalgikus viszonyom van immár. Hasonlóan, mint irodalmunkhoz. Akárha kívül, távol lennék, olykor szeretném is, ha ez így érződne, jóllehet, valójában éppen hogy nem, sőt mind jobban beléje fúródni igyekszem, kalandnak tudom az irodalmat, kalandozom, ám csak, mint egy galandféreg (lám, ez még a galambra is alliterálhatna, tehát még e borzalmas féregállapotban, a bélsárból is keresni, nyitva tartani a kiutat az ég felé) ... A minap a pincébe indultam fűteni, én vagyok ugyanis a Homokvár fűtője, a konyhán áthaladva a nyitva felejtett rádióban valami különös szövegre lettem figyelmes. Megálltam, majd leültem, ott feledkeztem. Az Újvidéki Rádió szólt, felismertem az egyik fiatal színésznőket: Rilke *Elégiáit* szavalta sorban. Megilletődve hallgattam, ugyanis úgy mondta őket, ahogyan sovalam is hittem volna, hogy valaha, valahol is mondani fogják, hibátlanul, az *Elégiák* adekvát szintjén, úgy, ahogyan egyetlen magyarországi színész sem tudná mondani, mert a patetikus versmondási hagyománynak egyszerűen nincsenek relációi az ilyen jellegű költészet irányában. Az volt az érzésem, rólam, nekem olvassa azokat a szavakat, a *részvétlen tavakra* való hullásról...

Büntetésből kerültem oda, a rádióba, mikor letiltottak a *Symposion* szerkesztéséről, keresték, hol tudnak nekem olyan helyet találni, ahol szem előtt maradok, nem csinálhatok nagy kárt, és akkor ott ment egy éjjeli műsor, az *Elmélet-Vita-Gyakorlat*, ami nem volt egy hallgatott műsor (jóllehet, ne feledjük, az előző szerkesztő rendszeres munkatársai közé tartozott például a nagynevű professzor, Németh G. Béla is!), hát oda vezényeltek (az előző szerkesztőt pedig, aki a rádió egyik színikritikusa volt, majd a híradók szerkesztőjévé léptették elő). Előbb a tévébe akartak, de a tévések, a tévések pártszervezete ellenem fordult, nem fogadtak be, így kerültem a rádióhoz, egy idősebb főszerkesztő keze alá, mellé, akit meg valami szerelmi ügy (volt vagy tíz felesége) miatt helyeztek oda, szintén büntetésből, a *Magyar Szó* főszerkesztői posztjáról, talán mert ismét összeszűrte a levet valamelyik fontosabb ember feleségével. Aranyos, pipás embert kell elképzelni, még irodája sem volt, egy rossz fotelban pipázott, ám ezzel szemben nagyon sokat adott például a külsejére, sportos soványságára, meg arra, hogy egész nyáron a tengeren hajózhasson. Mindig olyan feleséget választott, aki befért kis vitorlásába. Ezt az embert én nagyon megszerettem. Meséltem már róla a *Disznósírban*. Szóval, ő mindig odaült az asztalunkhoz, ahol az általam említett heti műsort szerkesztettük, amelyben én képzőművészeti kisesszéimet olvastam lámpalázasan, igen, húsz évig hétről hétre lámpalázas, rezgő hangon – rezgő nyakkal, kis híján hátamra zuhanva... Gion volt ott még, mint autoratív főnök, valamint Balázs Attila, később Sebők Zoltán. De rendszeresen közreműködött irodalmunk doyenje, Herceg János és Bori Imre is, valamint Juhász Erzsébet, Bányai, Thomka Beáta, Piszár Agnes stb., mindig szépen változott, hullámozott a munkatársak névsora. Az ott felolvasott írásaim vajdasági magyar képzőművészekre (akiket, szeretném hangsúlyozni, én nagyon fontosaknak tartok az egységes magyar képzőművészetet illetően is, attól függetlenül, hogy egyáltalán nem vesznek róluk tudomást, jóllehet felfoghatatlan számomra, hogyan lehet nem tudomást venni Fülep Lajos, Kosztolányi, Csáth, illetve Sinkó, Major, Koncz, Domonkos, Bányai, Végel művésztársaíró) vonatkozó

részét közzétettem a *Meztelen bohóc* című könyvemben, egyfajta lírai jellegű alapozást: alapítást próbáltam volt elvégezni, akkor még nem is sejtve, még nehezebb helyzetbe is kerülhet ez a művészet, a délszláv térségek képzőművészeiről pedig most a *Disznósírban* szóltam valamiképpen...

Már maga a rádió épülete is nagyon különösen hatott rám, magát az épületet is intenzíven megéltem, hiszen egy időben ott muzsikált Domonkos István barátom is. Szép, hatalmas gyógyszertár működik a hajószertű épület alatt, szemben a szép formájú építészeti remekművel, a Báni palotával. Mögötte tenispályák húzódnak, a régi Szerb Nemzeti Színház. A főszerkesztő minden reggel ott teniszezett, ám az első bombák után már többé nem öltött mezt, felöltözve ült hetekig, és ott, úgy érte a halál, nem nyitotta többé szóra a száját. Akkoriban már nem találkoztunk, nem láttam többé őt, csak majd a ravatalon, a Futaki úti temető kápolnájában. Mérheterlenül megszenvedte, belehalt a szó szoros értelmében, az ország ilyen véres szétesését. Magáról a rádió épületéről mindig Herceg János jut eszembe, ez a kétméteres, délceg ember, akit konzervatív irodalmárnak ismertünk, jóllehet avantgárd folyóiratot szerkesztett volt ő is, fiatal korában a *Bauhaus* levelező tagja volt, pilóta, nagyon beleváló ember tulajdonképpen, összetettebb, más, mint ahogy egyes írásai alapján gondolná az ember, igazi világhi. Minden évben elment Rómába és Párizsba, noha közben minden vasárnap papos tárcákat olvasott föl az ebéd mellé a népnek. Én nagyon szerettem, kezdetben bonyodalmasan indult a viszonyunk, össze-összekoccantunk, majd közel kerültünk egymáshoz, nagyon közel. Valójában én ikerpárban látom őt Konjović Milánnal, a nagy szerb festővel, Tihanyi, Czöbel párizsi barátjával, akik olykor még titkaikba is beavattak. Figyelmes, értő kritikákat írt a verseimről. Emlékszem, egyszor egyetlen soromról írt esszét:

zab szúrja immár kékem...

Hetente vagy kéthetente lejött Zomborból, Doroszlóról beolvasni az írásait, öt-hat kis tárcát, régi vágású, komoly tárcaíró volt, s ilyenkor mindig sokat beszélgettünk, jóllehet, a Mosztonga melletti, doroszlói azilumában is gyakran meglátogattam. Egyszer arról mesélt, körülmutatva a szerkesztőségben, le-föl vezetve az emeleteken, hogy itt régen, az ő fiatal korában, kupleráj működött. Tehát a rádió, ahonnan a kommunizmus jugoszláv, ún. titói változatának elveit, amelyről nekem, különösen a későbbi tapasztalatok alapján, nincs is olyan rossz véleményem, hirdették, sugározták, voltaképpen: kupleráj volt. Sokszor elnéztem, ahogy szálfaegyenesen, ám ugyanakkor vén kujon módjára rám kacsintva bejött, jelezvén, egyfajta tanításként adva át mindezt, hogyan montázsolódnak egymásra a kupleráj obszcén lihegései és az éppen aktuális elvek, lihegő cikkek, vezércikkek. A főszerkesztő nem volt régi típusú komisszár, fiatal korában jazz-zenész volt Belgrádban, később pedig Zentán balos hatások alá került, belépett a pártba, elment a Petőfi-brigádba, ahol írni lett. A háromkötetes Platónt hordozta a hátizsákjában, egész életében magánál tartotta ezeket a kis formátumú, bibliapapírosra nyomtatott könyveket, amelyeket szerettem volna megszerezni, megörökölni.

Nem kért számon semmit, sosem ellenőrizték szövegeimet, jóllehet, mondtam, valójában egy büntetett előéletű szerkesztő, sriptor voltam, akadt is egy-két újságíró, aki végig úgy tekintett rám. Megírtam az írásomat, magam választottam, miről szóljon, egy képnek valamely motívumáról, netán csupán tónusáról, amit, mármint a tónust mint olyant, ugyanolyan fontosnak tekin-

tettem, mint bármely világrengető ideológiát, ezt olykor érzékeltetem, meg is mondtam, vagy egy kiállításról írtam éppen, amit az épület földszintjén láttam, esetleg elutaztam Belgrádba, Zágrábba, Ljubljanába, netán Párizsba, Londonba, majd bementem a stúdióba, felolvastam, igazán mesébe illő, különös időszak volt ez a rádióknak. Mindez valamiféleképpen visszaköszönt az életembe az elhelyezett fekete mikrofonon: a 13-as mikrofon előtt, mikor Parti Nagy Lajos megjelent nálunk, jöhetett akkor már rég eltávolodtam ettől a rádiós korszaktól...

Mondtam, e nagy szabadság ellenére, én mindig lámpalázzal olvastam, minden alkalommal elkezdett rezegni a hangom, ugyanis minden alkalommal valami nagyon személyes titkom igyekeztem elrejtetni azokba a semmis szövegekbe... És most kellene visszakanyarodni a rezgőnyakú galambokhoz, hiszen a könyvben is szerepel, hogy amikor életem első rádióinterjúját adtam volt kisgimnazista koromban, 1955–56-ban valamikor, az interjú készítője, aki később rovatszerkesztő lett a rádióban (egy időben közel is laktunk egymáshoz, szöveget, verset is írtam róla, haláláról, szerettem, afféle futó művelődési riporter volt tulajdonképpen, állandóan terepen dolgozott, ki kellene adni az írásai egy részét), hát jó volt, amit mondtál, jegyezte meg nagy komoly arccal, majd hozzátette, szépen rezgett a hangod, mint a szitakötő segge. Ezt egész életemre megjegyeztem. Noha ettől teljesen függetlenül lettem a tiszavirág, a szitakötő és a szabadkai rezgőnyakúak szakértőjévé, lettek költői lényeimé, kategóriáimmá...

Mint tudod, én fogom majd megnyitni az idei könyvvetet a Szent István-bazilika előtt, még Berlinben kértek föl rá. És ennek a szövegnek a megírása talán még nagyobb problémát jelentett, mint ama köszönő beszéd megírása. Érdekes lesz majd összevetni a kettőt, hiszen egyszer majd egymás mellé kerülnek, még néhány alkalmi indíttatású szöveggel, valamelyik újabb kötetében a *Prózák*nak. Több változatát készítettem el ennek a szövegnek is, amelyek közül egy-kettőt meg is őriztem. Kint, Göttingenben, megismertem egy fiatalembert, aki az ottani közönségtalálkozón fölállt, és meglepően jól rezonált arra, amit mondtam volt, említhettem akármit, akármilyen váratlan furcsaságot, ő azonnal pontosan húzta tovább a fonalat, göngyölte tovább a motívumot, teljesen ledöbbsentem. A flamingókról beszéltem, felvázoltam a motívum történetét munkásságomban, ugyanis levetítettem az egyik Japánban tartott előadásomhoz készült, *A végtelen berlini flamingó* című filmemet is, ő pedig kapásból előadást tartott a '48-as flamingókról, többször is utalva Jókai *Politikai divatok* című regényére például.

Természetesen már arra sem emlékezik nagyon sok ember, hogy miért hívták egy időben flamingóknak, akik veres tollakat viseltek?

Minden labdát fogott, visszaütött. Egyébként könyvrestaurátor, híres könyvrestaurátor. Tudod, Németországban az Amália könyvtár leégése után nagyon fejlődött ez a szakma. Ott tanultam meg, hogy mivel ugyanolyan kárt okozott a tűzoltók által fecskendezett víz a könyvtárban, mint a tűz, a fecskendők szétmállasztották ugyanis a könyveket, kitalálták, jégsokkot alkalmaznak, lefagyasztották a szétázott könyveket. Meglátogattam munkahelyén, ott, ahol előbb egy másik ifjú magyar barátja, a Gutenberg-bibliát restaurálta, végigvezetett, megmutogatott mindent, megismertetett a papírokkal, munka alatt álló könyvekkel, a jégsokk eljárásával stb. Később ő is meglátogatott Berlinben, elvezetett a Flohmarktra, ahol finom szerszámokat, aprócska, zsillettől készített élű gyalukat, semmis kis vésőket, vájókat vásárolt. Nagyon megszerettem,

és ahogy közeledett a Könyvhét megnyitója, segélykérően kérdeztem tőle: Mi az, hogy könyv?! Na már most, az egyik változata beszédemnek az ő meghatározásaira támaszkodik. A másik változat, a végleges változatban szereplő, ún. zentai könyvhöz kötődik, ugyanis ebben is felbukkan Benes alakja: *Jarry Übü király* című, kis, Kondor-illusztrálta kötetéről szól, amit egy időben zsebemben hordoztam. Mellesleg említtem, én ezeknek a Kondor-illusztrációknak az eredeti darabjait is ismertem, tartottam kezemben a Petőfi Múzeumban, még Németh Lajos hívta föl rájuk, s mind a Kondor-illusztrációkra a figyelmemet. Az történt ugyanis akkor, hogy a zentai fiatalok megkerestek a Forum klubjában, és elmondták, kísérleti színházat alakítottak, és most a színháznyitó darab kiválasztásával bajlódnak, ebben kérik a véleményemet, segítségemet. Gondolkodás nélkül válaszoltam nekik: az *Übü királyt* kell előadnotok, és már át is adtam nekik a szeretett kis könyvet. Ám a zentai politikusok, a zentai rendőrség akciót indított e színház, illetve alapítói ellen. Komoly kihallgatások, vizsgálati fogáság. És, mesélték később, a fő bizonyíték ellenük éppen az én kis könyvem, az *Übü király* volt. Ugyanis már a Forum klubjában figyeltek az embereik, amikor a diszkriminált kis könyvet átadtam. Engem szinte egész életemben figyelt a rendőrség, sokszor kettő, két rendőrség, sőt több is. Ám én, holdkórosként, nem vettem tudomást róluk, ma is ugyanilyen holdkórosként élek, jóllehet akár meg is ijedhetnek, de ha megijednek, többé nem tudnék saját dolgaimmal foglalkozni, elfogadnám az ő játékszabályukat... A vád a zentai fiatalok ellen így hangzott: királyságot akarnak, méghozzá visszaállítani a magyar királyságot. A rendőröknek fogalmuk sem volt a könyvről, csupán a címben szereplő király szó zavarta őket... *Szahar*, mondja Übü apó, a király...

Számomra különben e kis *Übü* mellett, amelyet még mindig nem származtatott vissza nekem a zentai rendőrség: Szenteleky Kecskeméten nyomtatott levelezésének a kötete, Fenyves cikkei, Kosztolányi *Nyugat-* és *Révai-kötetei*, a bátyám által szétolvasott *Svejk*, illetve hát a *Prae* eredeti, nagy alakú kiadása, valamint Csáth maga illuminálta, Corvina-értékű orvosi naplója A Könyv mint olyan. Noha a megnyitó egy harmadik változatában kizárólag a mi könyvcsinálási tapasztalatunkról akartam beszélni, nevezetesen arról, hogyan lett maga a szerző is része ennek a csodálatos folyamatnak, nevezetesen a *Rovarház*, a *Világpor*, a *Gogol halála*, az *Agyonvert csipke*, a *Valóban mi lesz velünk* és például a *Cápácskám: apu!* előállításának.

Kiderült az imént, hogy a könyv felidézett eszménye mennyire meghatározó számodra. Sőt az is világossá vált, jócskán túlnő a nyomdatechnikai realizálódás lehetőségén, és komoly érintkezésben áll a művészeti, irodalmi, ideológiai angazsáltság problémájával.

Bizonyos időszakokban adódnak ilyen lehetőségek, pillanatok a könyvkiadásban. Például nemrég került a kezembe a később Hollywoodba került szabadkai író, Fülep Ilona, *Kacag a sátán* című, 1913-ban (!) megjelent könyve. Egy európai színvonalú, szecessziós könyv, amelyet nagy festőnk, Oláh Sándor tervezett. Minden bizonnyal egyik legszebb könyvünkről van szó. Régebben Szabadka nyomdák, kiadók és újságok székhelyének számított, aztán a központ lassan áttevődött Újvidékre, ahová részben a szabadkai tapasztalatokat is áthozták, ahol idővel a Testvériség-Egységben, illetve majd a Forumban mind szolidabb könyveket csináltak. Számptalan érdekes és értékes, megkerülhetetlen könyv-tárgy született. Az iparművészeti iskolában, amelynek a Dobrovič- és

Milunović-tanítvány, Ács József volt az igazgatója, komoly szakembereket képeztek, elég Kapitány Lászlót, Dobó Tihamért, Mauritsot, Baráthot említeni. Mikor mi elindultunk, találkoztunk ezekkel a képzőművészekkel, és észrevétlen befolytunk, részesei lettünk a könyvek, folyóiratok előállításának, egy közös, boldog papírmunka vette kezdetét. Valós forradalomnak számított, ahogy a *Symposion* melléklet első oldalait betördeltük, a nyomdászok előbb nem akarták elfogadni, kinyomni... Persze akkor már ott lógott a fejünk fölött a politika, észrevétlen nagyobb játékok részesei lettünk, de mondom, mégis adatott a könyvnek egy csodás pillanata, egy pillanat, ami elszállt. A Forum nyomdájának leégése, ott közel a Virág utcához (ahol a *Virág utca 3*-at is nyomták volt), engem különösen érintett, számomra szimbolikus jelentőségűvé nőtt. Mindig így emlegetem írásaimban: leégett a *Forum*-nyomda, ahol engem nyomtak. Ez a nyomás természetesen több értelmű, kinyomták immár bibliofil-értékű könyveinket, folyóiratunkat, másrészt présekbe fogták a fejünket, ólomnehezítékeket raktak ránk. Még Berlinben is álmodtam arról, hogy ég a Forum-nyomda, folyik a forró ólom a vakvágányon, újvidéki-telepi művészetem valós kísérleti terepén, a vakvágányon, igen, a vakvágány felvállalása volt az a művészet, illetve hát az Azúr expressz elindítása e vakvágányon, s lám, álmodtam, persze nem minden alap nélkül, immár az azúr helyett forró ólom hömpölyög rajta...

„Úszni a virágzásban. Ez az én költészetem” – olvasható a kötetben, s e szigorú, radikális George Bataille-i kategória mellé szépen felsorakoznak a lebegés, a leledzés, az irodalmi csiborság képzetei, a vizualitás, a piktoralitás „öreg harcosának”, az egykoron telepi, ma homokvári inkognitóban élő Homérosznak az önmetaforái.

Gyerekkoromban a folyóban, a Tiszában, a virágzásban éltem, része voltam, egyike a miriád kérésznek (a kisebbségi író: kérész), ám azóta, szanaszét kóvályogva a világban, óceánok, vagy semmis kis, ahogy Rilke mondja, *részvéltlen tavak*, Vértavak partján gubbasztva, csak vadászom a virágzás napjait, pillanatát, legtöbbször lekésem, elkések, néha az újságból értesülök: virágzott, elvirágzott a Tisza. Tényleg poétikus valami ez, költőiségem gyökere a kérésszel fúródik az agyagos iszapba. Annyi minden lehet a költőiség meghatározó gyökere, lényege vagy titka, de ez nem kitaláció, nem rájátszás, nem belemagyarázás, okoskodás, ez az észbontó vacogás, boldog kishalál, más néven, virágzás belső dologgá lett már gyermekkoromban. Az alkotás pillanatai, rezgésszáma azonosak e kishalállal, e kishalál rezgésszámával, azért is félek újraolvasni, újramondani egyes szövegeimet. A Tisza most épp magas, de amikor teljesen lenn van, legtöbbször júliusban, a születésnapom körül megy le, leapad, nos akkor langyossá lesz, majdnem megáll a folyása, lecsendesedik minden, megteremtődik az úr, a semmi formaként ragyog, megteremtődik az akusztikája e bámulatos explózióknak, pozitív atomrobbanásnak... Már Arisztotelész írt a tiszavirágról, a kérészekről. Barátaim szebbnél-szebb filmeket készítenek róla. És olykor az én régi szövegeimet húzzák a filmek alá. E vacogás (kistál kocsonya etc.), most az ólom forró folyamában, mint meséltem volt, például a szabadkai rezgőnyakú galambok által tovább transzformálódik...

Sok-sok műhelytitok lelepleződik a szövegeidben, mégis viszonylag keveset lehet tudni a munkafolyamatokról, a készületi fázisokról, általában a munkarendedről. Mennyire szigorú időbeosztásban élsz? Penzumszerűen dolgozol, előre kijelölöd a feladataidat?

Fiatalabb koromban éjszaka, aztán már jó ideje, legalább húsz éve hajnalban dolgozom, tehát négy óra felé felkelek, asztalhoz ülök, s míg föl nem ébred a család, elvégzem a teendőimet. Kivéve, ha este nem maradok ki, nem iszogatok véletlen a barátaimmal a Vitorlásklubban avagy más, akárha világvégi, palicsi csehóban. Néha örömmel kelek, néha valami felvállalt alkalmi szöveg elkészítése kényszerít. Amint kialakítok egy új életformát, ritmust, rendszerint már éjfél után felkelek, s mire az emberekkel találkozom, én már szabad ember vagyok, tenghetek-lenghetek, lötyöghetek, csoszoghatok rissz-rossz ruháimban, papucsaimban az utcán, mint a falubolond, gyakran megtörténik ugyanis, hogy csak vele találkozom, vele beszélem meg a világ ügyeit, ő ugyanis naponta bejár Szabadkára, floraby, illetve reggelit hord az irodákba (a pártoknak nem tudom, dolgozik-e), tehát meghozza a szabadkai híreket is nekem, nem kell beutaznom, várhatom a következő hajnalt.

Berlinben is sikerült ezt az életformát kialakítanom. Asztalomtól egy népszerű kis kávéházra láttam, amely hajnali két óráig tartott nyitva. Megtörtént, hogy fölébredtem, odaültem az asztalhoz, és nem tudtam, nyit-e avagy zár éppen. Legtöbbször akkor ébredtem, mikor még sötét volt a kávéház, ám fél óra se múlt és érkezett a takarítónő, aki, úgy tűnt nekem, a mi vidékünkéről származhatott, netán éppen Srebrenicából. (Később valóban kapcsolatba kerültem a berlinbe menekített srebrenicai asszonyokkal, írtam is róluk.) Utána, a berliniek későn kelnek, zsebemben kis breviáriumával, sétálni mentem a Kant strasséra, lévén éppen Kant-év... Futottam, meg-megálltam kedvenc kirakataim előtt. Egy iráni könyvesbolt volt ez, az egyik Németországba emigrált iráni regényíró tulajdona, őt is gyakran ott láttam a boltban (nála vettem meg Rumi, Kiarostami, Adonys verseskönyveit), egy játékantikvárium, lemezbolt, filatélia, halas... És csak aztán kezdődtek a napok ún. hivatalos részei, a képtárak, ismerősökkel, barátokkal való találkozások.

Palicsi asztalomtól balra van egy ablak – a Homokváron lévő 200 ablak közül –, közvetlen a könyökömnél, és hajnalonta hallom az első madárhangokat, morzejeleiket a pléhpárkányon, majd puha nagy ütéseket is hallok olykor, amikor is, nem tudom miért, talán engem, a kontár kisénekest, céloz velük, hamulabdákkal, valaki, netán maga a Teremtő, nekiszállnak az üvegnek, valóban hamuszerű nyomokat hagyva rajta, legtöbbjük ugyanis balkáni gerle, vagy pedig a ház beszögellésében, ahol esőcsatorna fut föl a kis toronyig, lévén a szobám egyfajta toronyszoba (igen, elefántcsonttorony, alkimista műhely, én mindent itt magam állítok elő magamnak, olykor ezt az eljárást hermetikusként, kísérletinek nevezik), s a madarak több fészket raktak a csatorna mögé, így, a horganyzott cső afféle hangszerként funkcionál, észrevétlen, a kopasz kismadarak közvetítésével tán, átveszi vacogásomat, rezgésemet, át az egész Homokvár, lám, ha akarom, világgá kürtölhetem dalaimat... Több szövegen dolgozom párhuzamosan. Kéthárom versciklus, kötet alakul (most például az *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben* és a *Szifonbél*). Dolgozom a bécsi és a berlini anyagokon, lehet, majd egy könyvbe ömlesztsem őket, írom az *Infaustust*, befejeztem a *Pompeji filatelistát* (Balthusnál, a nagy festőnél tett látogatásunk leírása is ennek a része, de hát Berlinben is folytattam a bélyegezést, ezek szerint kell, hogy legyen egy berlini fejezete is), közben szaporodnak a Palicsra vonatkozó szövegek, amelyek különböző iratgyűjtőkbe szortírozódnak, hol *Palics filozófiája*, hol a *Mi kis Azúr-partunk*, hol pedig a *Csomag* cím alatt, ugyanis nemrég egy csomag érkezett Palicsra, egy ismeretlen infaustus szállt le vele, ám senki sem tudja, mi volt az a bebugyolált

dolog, amit magával hozott, amit leemelt a sínóbuszról, majd ismeretlen irányba magával cipelt, több helyi infaustus kutat, nyomoz utána, Fizand Tivadar, a vegyész-méhész szerint például: egy hárfáról van szó... Már meséltem, hogy Szilárd Leó, a világhírű atomtudós levelet írt volt megboldogult Magyar László barátomnak. Magyar László helytörténész ugyanis levéllel fordult hozzá, nem érti az elméletét, magyarázná már el neki egyszerűen, röviden. Magyar egy aranyos ember volt, aki egész életében helytörténeti apróságokkal foglalkozott, ám titokban híres, nagy tudósokkal, művészekkel levelezgetett. Croninnal, Richtterrel, Szabolcsi Bencével, Henry Moore-ral, Vas Istvánnal, Bernard Buffet-vel, hihetetlenül hangzik, de valóban mindenkivel. Úgy ismerték, mint aki folyton az utcaneveket, a helyi semmis nyomokat böngészi, helyi szólásokat jegyzeteli. Közben egyszer nekem elszólta magát, hogy ő a világ minden fontos művészeivel, tudósával kapcsolatban áll, ám amíg nem mutatta meg a leveleket, nem hittem neki. Erről írtam már, életem legszebb történetei közé tartozik. A gyerekek most vitték ki Kanadába a gyűjteményt, biztosan megpróbálnak pénzt csinálni belőle, nem tudom, sikerül-e szegényeknek.

A legizgalmasabb történet Caldwellhez kapcsolódik. Magyarországon egy időben népszerű volt, Laci magyarul olvasta először, de aztán kiadták az összes művét szerbül is. Laci, mi sem természetesebb, levélkapcsolatba lépett vele, s mivel ezek a nagy, a természethez közel élő írók kiváló emberismerők, Caldwell megérezte, pontosan megérezte, milyen ember is volt ez a Laci. Válaszolt neki, leveleztek, ugyanis Laci nyelveket tanult az egyetemen. Elmúlt néhány év, egyszer csak a kiadója meghívta, látogasson el Jugoszláviába, mire az öreg azt mondta, szívesen, de van egy feltétele: Magyar László kell, hogy várja az állomáson, majd állandóan ott kell, hogy legyen mellette. Pánik, hiszen senki sem tudta, ki az a Magyar László. Végül a szerbiai, a szabadkai rendőrség kapta a feladatot, nem vicc, keressék, teremtsék elő. Laci, amikor megtudta, a rendőrség keresi, elbújt az ágy alá, annyira megijedt, hiszen nem tudhatta, fogalma sem volt, miről van szó. Végül esküvői ruhájában ott várta a nagy amerikai író a vonatonál, képük a belgrádi *Politika* első oldalára került... Nos, visszatérve Szilárd Leóhoz, ő is megérezte, hogy egy igazi, őszinte, még véletlenül sem tolakodó emberrel van dolga, megérezte kisugárzását. És Szilárd Leó szépen megválaszolta Laci sorait, ám, a repülőposta kék papírján alul maradt egy picit, egy sornyi hely, ahova a nagy tudós még odaírt egy váratlan, egy személyes mondatot:

Mi az, hogy Palics?

Nekem ez a mondat afféle refrénemmé lett, reggelente felírom, s mindig újra próbálom megválaszolni, tehát a *Palics filozófiája* kis fejezeteinek minden mondata így kezdődik, amit aztán különböző helytörténeti idézetekkel, esetekkel próbálok megválaszolni.

Palics például az, ami két barátommal történt mostanában. Egyik sokác, a másik koszovói szerb. Sokác barátom nyaralni készült, ugyanis kapott kölcsön egy kítúnő, később persze kítúnt, regisztrálatlan, gyanús származású, lakóköcsit. Térképeket tanulmányozott, a Loire völgyét, majd a Kárpátokat, illetve már a szegedi lehetőségek felől faggatott, hol tudna ott a Tisza és a medencék között letáborozni. Végül még Szegedre sem futotta pénze, így egy hajnalban szépen áthajtotta a kocsit a nemzetközi úton, le a Palics mellé, tehát az egyik palicsi utcából elutazott a Palicsi-tóhoz. Szépen rákapcsolódott a Vitorlásklub hálózatára. Előbb mindannyian kinevettük, de aztán, ahogy szépen kitett egy asztalt, néhány padot a kocsi elé, mi is kezdtünk odajárni, odaszokni, hallgatni

rajongásukat a nyugis éjszakákról, a hajnali párában rezgő tó látványáról, ültünk szépen, valójában már mi is ott nyaralva az ő hálókocsijuknál. Kijártunk tehát szorgalmasan, végül már a feleségem főzött nekik, vittük ki az ebédet, ott ebédtünk mi is velük. Az egyik barátunk hűtőtáskában hozta a sört, a másik meg ballonban a pinchehideg bort.

Egyszer a felesége megemlítette, milyen borzalmas éjszakája volt, képzeljük el, mondta: kiszökött a gorilla az állatkertből. Ott van ugyanis nem messze az állatkert. Kiszökött és a mi kocsink tetején szült, mondta. Egész éjszaka üvöltött kínjában, majd verte a mellét boldogságában. Mondtam nekik, ilyen szafari, mármint hogy egy gorilla szüljön hálókocsid tetején, Afrikában egy vagyonba kerülne. Palicson lám, még ez is ingyen van.

Ott, annál az asztalnál hallottam koszovói származású barátom történetét is. Képzeljétek, mi történt velem, kezdte közömbös arccal a koszovói fiú, aki Szarajevót is végigcsinálta, eltűnt a kedvenc kutyám, nagy körvadászatot rendeztünk a fiaimmal, de hiába. Már lemondtunk róla, amikor valakitől azt hallottuk, hogy a tó túlsó oldalánál krisnások ütötték fel a táborukat, és mint-ha ott, a krisnások között látták volna a kutyánkat. Erre gyorsan elmentem a krisnásokhoz. Benn a táborban, közepén ott ült a krisnások főnöke. És mellette: az én kutyám. Ugyanolyan komoly pofával, mint a főnök. Kissé közelebb mentem, mert nem akartam hinni a szememnek. A kutyám nem reagált. Nem érzett, nem látott meg. Üveges volt a tekintete. Már átjárta az eszme. Szóltottam, szerbül hívtam a nevén, ám a kutya nem reagált, rám se hederített. Fölszésződtem, föl nagyon, hiszen szentül meg voltam győződve: az én kutyám egy pravoszláv kutya. Ám, kisült, hogy: krisnás. És végül, se szó, se beszéd, valóban elment a krisnásokkal. Palics tehát az a hely, ahol az egykori koszovói és szarajevói szerb katonatiszt kedvenc kutyája krisnássá lesz.

A vidéki Queen Kongnak meg a Bhagavad Gita ebtani összefüggéseinek tájfilozófiai kapcsolatánál maradva, beszéljünk még a kisvárosi imaginációról. A vidék védvonaláról, a folyópartról, a tómederről, a Járásról, azokról a számodra izgalmas helyszínekről, amelyek az alkotásnak és a rejtőzésnek egyenrangú erőtereiként foghatók fel. Sőt úgy tűnik, a zonális átjárást, a határmezsgyéken való vándorlást ugyanennek az alkotásnak és rejtőzésnek a megerősített, kiterjesztett formájaként képzelhetjük el.

Az első a Szegedhez való kötődés, ugyanis azonos tájegységről van szó tulajdonképpen, amit Tömörkénytől, Mórától kezdve Kosztolányiig, Bálint Sándorig mindenki jól tudott. Én is gyakran emlegetem, járási tanyánkon mesélték, hogy amikor még sok ló volt errefelé, s ha valami megzavarta őket, rendszeresen átszaladtak a határon. Egyszer a csikósok befestették vörösre az egyik juhász szamarát, ám nem a juhásszal toltak ki, saját lovaik rémültek meg a vörös szamártól, nyargaltak át Magyarországra. Ez a vörös szamár idővel kezdett szimbolikussá nőni papirosaimon, jóllehet különben éppen egy fehér szamár foglalkoztat, tudod, írtam róla a püspökladányi *Első Magyar Szamártár* kapcsán a *Forrásban*. Bátyám halála előtt arról beszélt nekem, nyugdíjba megy (a menekültek túlságosan is lelkiismeretes biztosaként dolgozott a városházán, talán azért durrant szét a szíve), kiköltözik a tanyára, és vesz egy fehér szamarat. Most én is itt tartok, tavaszra meg akarom venni azt a fehér szamarat... Tehát egy konkrét számárról van szó, ami egyáltalán nem jelenti azt, hogy papirosaimon nem nő ezen a szikes, árvalányhajás pusztán, a vörös szamár ellenpontjaként ő is

szimbolikussá... Mondtam, egy összefüggő tájról van szó, amelyet a Kanizsai út köt össze (biztosítván a tékozló fiú relációját), s amely Kishomok, Kispiac után Ludas és Palics felé már homokossá lesz, árvalányhajas puszták váltják fel a sivatag szikét, amely különben szintén virágzik, mármint maga a szikló... A sivatagi, Segalentől, Saint-John Perse-ig, Jabèsig, Lorand Gasparig: a modern költészet helye. *Sol absolu*. Én valójában e szik, e puszták beduinja vagyok.

Lorand Gaspart említettem. Különös, éppen egy versciklusomat fordít, amelyet egy mallorcai katalán festőről, Miquel Barcelóról írtam, aki az év nagy részét szintén a sivatag peremén, Maliban tölti... Nagy József ismertetett meg velem. Egyik képe különösen megfogott, megpróbáltam írni róla, ez még Orleans-ban, Párizsban történt, majd itthon, a tanyán és Palicson is folytattam, lassan egy kis kötet lett belőle, amit Nagy Józsefnek szántam tulajdonképpen, ugyanis az idén majd egy közös performanszt fognak bemutatni az avignoni fesztiválon... A lokális és a világi dolgok lám még a sivatagban is koreszpondálnak.

A bölcséleti orientációról, az exjugoszláviai térségről ejtettél szót, s a felidézett művészetelméleti, filozófiai közelítésmód, irodalomszemlélet nyelveket és kultúrákat átvéelő kibontakozása igazából egykori zágrábi tartózkodásod, egyetemi tanulmányaid idején válhatott teljessé, bár erről az időszakodról viszonylag kevésszer olvashatni a veled készült interjúkban. A kötetben szintén érintőlegesen jön elő, főként előadássalékek, villanások formájában. Merüljünk most el ebben a különleges világban.

Mielőtt az 1960-as évek elején leléptem Zágrábba és beiratkoztam a filozófiai fakultásra, Brasnyó István feleségétől értesültem, biztos információt kapott, napok kérdése és le fognak tartóztatni, tehát ezért indultam, szöktem el, igaz, különben is vágytam mozdulni... Fölültem este a vonatra, elmentem Zágrábba. Domonkos István és egy barátóm kikísértek az állomásra, csak ők tudtak a dolgról. Közben átadtam Bosnyák Istvánnak a *Symposion* szerkesztését, tudtam, ő nem fogja kiereszteni a kezei-fogai közül. Megőrzi, amíg visszajutok, ha visszajutok.

Zágráb Sinkó Ervin és Miroslav Krleža városa volt, másrészt feltűnt egy nemzedék, a *Krugovi* folyóirat alkotógárdája, Antun Šoljan, Ivan Slamnig, Slavko Mihalić, Tomislav Ladan és Slobodan Novak nemzedéke, akikhez én nagyon kötődtem. Kritikusként, fordítóként is elsőrangúak, többnyire angol szakosok voltak, Eliotot, Poundot fordítottak, s már rögtön Kerouacot. Főleg Eliot-fordításaik keltették fel az érdeklődésemet, mert már akkor ismertem Weöres Sándor változatát, úgyhogy izgalmas volt látni, milyen módon viszonyul a két kultúra egy nagy alapvershez. Ott volt a horvát filozófiai iskola is, ők domináltak az egyetemen, ott volt jelentős, nagy hatású folyóiratuk, a *Praxis*, a Korculai Nyári Iskola Blochhal. Említettem már, ezek a fiatal ellenzéki marxisták, akiknek a folyóiratát természetesen betiltották, már akkor megfordultak Heidegger feketeerdői azilumának kis kunyhójában, síházában.

Persze a horvát képzőművészet már akkor is nagyon érdekelt, rendszeresen jártam a tárlatokat, visszajártam a képtárak egyes képeihez, Stancichoz, Vanistához, a karsztot festő Glihához, aki egy házban lakott Hangyával. Igaz, Hangya nem szerette, ő nem fogadta el a 48 utáni váltását a jugoszláv festészetnek, s különös mód, e váltás egyik fő szószólójának, Ács József barátja mellett, éppen engem tartott... Gliha festészete még most is foglalkoztat, ő geometrizálta, állandósítani próbálta a kis dalmát kertek kánikulában rezgő mozaikját. Erről jut eszembe, hogy a festészet által mostanában ismét aktualizálódott Korčula.

A belgrádi Képzőművészeti Akadémia egy osztálya 47-ben (!) kivonult az Adriához, Zarába, ez a Zárai csoport, egyik legismertebb képviselőjük, a dal-máciai születésű szerb festő: Omcikus, aki Zadar után Párizsba költözött, mostanában nyaranta nemzetközi művésztelepet szervez Korčulán. És kitűnő, tengervonatközösnek mondható képeket fest, amelyek számomra mostanság a legfontosabb képek közé tartoznak, olyan értelemben, hogy segítenek itt létezni, élni, ami nem semmi, semmi, semmi...

A fehérséghez szorosan kapcsolódik a gipsz központi kategóriája, amelyik sűrűn fölbukkan munkásságodban, a kötetben is fontos helyet szántál neki. Olyan anyagként jelenik meg nálad, amely bármilyen textúrával összekapcsolható, könnyedén felveszi ezek karakterét, azt is mondhatnám, a korlátlan lehetőségek anyaga, tökéletesen alkalmazkodik, mindenfajta tapasztalatot befogad. Lehet szín, de egy tetszőleges felület illúziója is. Az örömlélés megbízható médiuma, a te esetekben pedig a semmisségét formaként felvállaló kisénekes alapvető matériája.

Most jártam nemrég Rózsánál, a palicsi Thesszaloniki utca ószeresénél, ahol vettem egy palatáblát. Immár csak azt a vásári gipszkeresztet kell még megtalálnom, hogy elkezdhessek írni rá, hogy kezdetét vehesse ez a vakíráson túli valami, ez az általános fehérség, amely, lám, még a szik fehér szamarától sem függetlenül, régtől ígérkezik... Különös, mostanában egyik hosszúversemben, *Az argentin arcában*, amely az *Ómama*-könyvbe készült, a kastély egyik argentin származású komornyikját lisztesládába fojtják a nők a tanyán, de hamarosan oda kerül, a lisztbe, egy orosz katona is, akin a Szibériában veszett sógort akarják megbosszulni, előbb persze, de ez most nem ide tartozik, nagyokat táncolnak velük... A liszt, a szik, a gipsz, a hó vonalán egész Szibériáig értem, s most éppen a jég (nem függetlenül a jégsokktól) az alapanyagom. Ha már a versekről kezdek beszélni, megemlíthetném a *Szibériai kórus* ciklust, amelyet egy Szibériát járt palicsi emberrel való találkozásom indította el. Mindennap ellopott három tojást a feleségétől, átjött a forró homokon idős szomszédjához, rajztanárra barátomhoz, aki bort árul. A három tojásért mindig kapott egy liter bort. Ott találkoztam, iszogattam vele, miközben a nagy forróságban, a három tojás csendélete felett, egyszer csak Szibériáról kezdett mesélni. Arról, hogy álltukban fagytak meg az emberek, hogy gúlákba rakták őket, miközben a szájukba nagy, kék jéglabda nőtt a nyálukból, úgy tűnt, énekelnek:

*mint fahasábokat úgy rakták egymásra
megfagyott társaikat
szájukban öklömnyi jég ragyogott
végre mind kiénekelte a magas cét
voltak akik meg állva fagytak meg
ragyogtak a poláris napban
isten drága jégsakk-készlete*

Most, hogy Japánban járva átrepültem Szibéria fölött, gyönyörűnek tűnt, újraéltem Cendrars nagy versét, amely annyira fontos volt indulásomkor, fiammal el is határoztuk, egyszer végigutazzuk vonaton is azt a relációt, újraéltem, akárha felülről követtem volna őket, rokonaim hazagyaloglását, láttam versem sógorát, ahogyan feleségül vesz egy tatár lányt a tajgán, új életet kezd...

Újabbán minden versemet jégsokknak teszem ki, így az a kék jéglabda akkor is nőni kezd bennük, a szibériai kórus akkor is felcsendül, ha a vers maga valami egészen másról szól...

Tegnap, mint említettem volt, Kecskeméten jártam, nagyon kellemesen éreztem magam a *Forrás* szerkesztőségében, melynek falán már régen is lógtak Tóth Menyhért-festmények... A *Forrás*, mint tudod, elkötelezettje Tóth Menyhértnak, én is elkötelezettje vagyok, egyik legfontosabb magyar festőnek tudom. Azért említem ezt, mert Tóth Menyhért is a fehérrel dolgozó-élő festők családjába tartozik. A szerkesztőségben beszélgetve aztán valamiképpen szóba került Ryszard Kapuściński lengyel író, aki a *Forrás* házi szerzője tulajdonképpen. Kecskeméti barátainak Bora Ćosićról, a Berlinben élő nagy szerb íróról kezdtem mesélni. (Valóban nagy írónak tartom, *Dr. Krleža* című regénye számomra a XX. század egyik legfontosabb műve, hiszen Krleža félig-meddig magyar író is, nélkülözhetetlen szellemi életünkéből.) Boro Berlinben él, ösztöndíjjal került ki, mint most én, de kint maradt, majd a háború kitörésekor, Rovinjon keresztül örökre Berlinbe távozott, közben majd minden könyve megjelent németül, magyarul csupán a *Családom szerepe a világforradalomban*, sokat barátkoztunk vele, szép és tragikus dolgokat is megélve... Majd még visszatérek ezekhez a dolgokhoz, de most, ott a kecskeméti szerkesztőségben arról meséltem, hogy van Borónak egy *Berlini lakó* című könyve, amelyben arról ír, hogy amikor Berlinbe érkezett, kapott egy lakást, az Akadémia lakását, és még be sem rendezkedett, máris csöngött a telefon, felvette, leült, gondolta, lám, beindul berlini élete, valami fontos ügyben keresik máris. Ám egy hideg hang az előző lakót kereste. Aki természetesen szintén író volt. Velem is ugyanígy történt.

Na már most, Boro felvette a kagylót és egy hang azt kérdezte tőle: Kapuściński? Boro egy igen kedves, hiú ember, az egyike a leghiúbbaknak, akit valaha is ismertem, persze: van mire hiúnak lennie, természetesen megsértődött, miféle Kapuściński?!, Bora Ćosić, uram! Ám attól kezdve egy évig mindennap Kapuścińskit keresték rajta. És ő mindennap határozottan közölte az emberekkel, hogy nem Kapuściński, miféle Kapuściński: Bora Ćosić! Rajtam egy holland írókat kerestek. Az mégis könnyebb. Bora végül is megbosszulta a lengyel kolónia kitartó hekezését, regénybe kezdett, amelyben állandóan csöng a telefon és Kapuściński urat keresik.

Boro, éreztem, nem igazán tudta, ki is ez a Kapuściński, akit követeltek rajta, ezért mesélni kezdtem neki róla. Hallgatott, majd egyszer csak dühösen rám nézett. Honnan tudod te ezt? – kérdezte. Tudod, mondtam ugratva őt: én egy Kapuściński-szakértő vagyok. Elképedt. Mire én tovább fokoztam a dolgot. Mindent tudok Kapuściński úrról, mondtam, ugyanis van Magyarországon egy város, ahol létezik egy folyóirat, amely minden Kapuściński-szöveget leköszöl. Ámulva nézett rám. De hát miért?! Miért nem engem, Bora Ćosićot közöl az a folyóirat? Tovább kínoztam, immár komoly értekezésbe kezdve Kapuściński úrról. Bizonygatván, milyen fontos író, gondolkodó is lett ebből az egzotikus országokban szaladgáló riporterből, ugyanis megérezte, azon kevesek közé tartozik, akik elsőként érezték meg, korunk, az emberiség kruciális kérdése nem más, mint: a kolonializmus. Minden jel szerint, Heidegger, Derrida után, ismét újra kell értelmezni Hölderlin alapvető szavait a szeretett kolóniáról:

Kolonie liebt...

És ebben éppen Kapuściński lehet majd segítségünkre, amikor például azt mondja:

Fél évezred elteltével Kolumbusz világa egyszer s mindenkorra véget ért. Sokféle civilizáció, kultúra, érték új, teljesen más világa jön helyette..

Majd, Boro nem kis ámulatára, még hozzátettem: ha tud jönni, mert egyáltalán nem biztos, hogy tud. És akkor Hölderlin hajósának nem lesz honnan hazatérni... Szóval így meséltem Borónak, illetve Füzi Laciéknak, s miközben ismét visszatértünk Tóth Menyhérthez, a fehér színhez, Szibériához, Laci is mesélni kezdett. Mégpedig arról, hogy amikor Kapuściński itt járt Kecskeméten, megnézte a Tóth Menyhért-képeket, ugyanis a lánya, aki művészettörténész, már előbb járt Kecskeméten, korábban fölfedezte Tóth Menyhértet, ráparancsolt az apjára, ha Kecskemétre megy, ki ne hagyja Tóth Menyhértet. Kapuściński tehát teljes egészében abszolválta Tóth Menyhért életművét. Később a véletlen úgy hozta, ésbontó utazásai közben, Szibériába került. És Kapuściński jelentkezett a *Forrásnak* Szibériából, mondván, úgy érzi ott Szibéria végtelen fehér terein, akárha Tóth Menyhért képein araszolna... Akkor, Szibéria kapcsán Pintér Lajos barátom is bekapcsolódott a mesébe. A fehér mesébe. Említette, megismerkedett egy bácsival, aki szintén fogoly volt Szibériában, és ez a bácsi most egy szibériai fogolyújságot szerkeszt, ír egyedül, jelentet meg... És olykor bedob egy-egy ilyen lapot a postaládájába. Hihetetlen. Egy szibériai lapot csinálni, mintha még mindig ott raboskodna. Abban olvasott Lajos egy történetet – a *Disznózsír* kötetemre akart ezzel utalni, tehát összekötni Szibériát és a *Disznózsírt*, különös, ugyanis most is ez a célunk, hiszen a *Disznózsír* bemutatását végezzük, celebráljuk tulajdonképpen –, szóval ott olvasta, hogy mikor estefelé hazajöttek a vakító fehérségben, jégben a borzasztó kényszermunkából, ott a Gulágon, az egyik rabnak a kezében egy kis pléhbögrét pillantottak meg, kenyérhéj-darabkákat mártogatott bele. Elképedtek. De ahogy hitetlenkedve, ám ugyanakkor az éhségtől gyötörve, belenéztek a bögrébe: aranyló kacsazsír pillantottak meg az alján. Azt hitték, lázálom, szemfényvesztés áldozatai. Ám a fogoly egyre csak tunkolta a kacsazsírt. Nem is gondolva arra, hogy megkínálja őket. Teljesen megőrültek, számon kérték rajta, honnan szerezte, mire a fogoly azt mondta, talált egy sündisznót, és kisütötte a zsírt. Több lett egy akónál, igen, több, egy egész bögrére való. Senki sem tudta addig (én sem, pedig én sokat értekeztem a forró, tüzes kemencébe élve begurított sült sündisznó húsának ingyenc falat voltáról), senki, hogy a sündisznónak pontosan olyan a zsírja, mint a kacsának... Lám, különös, ki hitte volna, igaz, nem kevés (sok-sok) jégsokkal, ismét sikerült visszagörbíteniük a teret...

Araszolván a fehér felületen, a jégsokokról a hibernáció jutott eszembe, záró észrevételem is ezzel lenne kapcsolatos. Életműved kevésbé hozzáférhető, könyvtárakban egyelőre őrizhetetlen részét legalább olyan jelentősnek értékelem, mint a könyvformában, folyóiratközlésekben könnyedén nyomon követhetőt. A kiadatlan költeményekről, prózai alkotásokról, drámákról beszélek, az imitt-amott megcsillantott részletekről szólok, az előzékenyen bemutatott hősök fő- és mellékszereplésével játszódókról. Arról a szüntelenül gyarapodó, készenlétben pihenő, félhivatalos, vagy az ismeretlenség homályában tartott, hűsölő univerzumról, amely talán közel akkora méretű, mint a lexikonok meg a Digitális Irodalmi Akadémia révén mérlegre tehető.